

ZSOLNAI ALÍZ

Honnan hová, hazai bankrendszer?

(Pro és kontra érvek a hitelintézetek elmúlt éveinek tükrében)

Az utóbbi időszakban a pénzügyi intézmények és különösen a hitelintézetek hazai és nemzetközi szinten is egyrészt elszenvedték a válság negatív következményeit, másrészt nagymértékű bizalomvesztéssel kerültek szembe. Ez utóbbinak egyrészt maga a válság és a hitelintézeteknek az abban betöltött szerepe az oka, másrészt sokszor kommunikációs felnagyítás, illetve egy társadalmi-szociális hátrító magatartás jelei mutatkoznak.

A gazdasági válság önmagában is átrendezte a nemzetközi és a hazai gazdaságot, benne a pénzügyi rendszert is. Ugyanakkor, mivel a válság fokozódásában a hitelintézeteknek – főként nemzetközi viszonylatban – tevékeny szerepük volt, így az irántuk való bizalom megtört. Ezzel szemben a gazdaság minden szereplője azt tapasztalja, hogy nem tud elfordulni a pénzügyi intézményektől, hiszen a pénzügyi szektor átfogja a teljes gazdaságot, kiszolgálja és finanszírozza, így szükségesnek látom ezen ellentmondásnak a többoldalú megvilágítását. Mivel az utóbbi időszakban viszonylag kevesen mutattak rá arra, hogy a hitelintézetek mindamelllett, hogy fontos szerepet töltenek be a gazdaságban, még rendkívül stabilan is működtek hazánkban; igaz, a minél magasabb jövedelmezőség elérése központi kérdés a működésükben. Így hiánypótlásra vállalkozom azzal, hogy bemutatom a hitelintézetek működését a válság előtti, kedvező időszaktól a válságon át napjainkig, rávilágítva a stabilitásra, a pozitív szerepkörre, az elhibázott lépésekre és a szabályozásnak az előző háromhoz való kapcsolatára. Ahhoz, hogy teljes összetettségében jeleníthessem meg a hitelintézetek által betöltött szerepkört az elmúlt években, illetve a válság hatásait, rövid megalapozást és kitekintést adok a válság előtti időszak hazai hitelintézeti helyzetéről.

Célom tehát a lehető legrealisabb kép kialakítása a hazai hitelintézetekről, mivel a szektor jellege és hatóköre megköveteli az elvesztett bizalom visszaállítását és megerősítését.

1. BEVEZETÉS¹

1.1. A profitorientált, prociklikus hatású, speciális üzem: a bank

A következőkben röviden jelezzük a pénzügyi rendszer különböző szereplői közötti, egymással szembeeső szemponokat és szemléleteket. Az emberek saját és nagyobb otthonra, több és jobb háztartási cikkekre vágnak – és minél hamarabb. A vállalatok pedig új ügyfeleket,

¹ A cikk megírása óta néhány újabb döntés és változtatás már született, amelyre az írás – tekintettel az időbeli és terjedelmi korlátokra – nem tér ki.

piacokat, termékeket, projekteket és minél nagyobb nyereséget kívánnak elérni. Ugyanígy a hitelintézetek is profitmaximalizáló cégek. Ugyanakkor a hitelintézeteknél a speciális kockázatok, a speciális tevékenységi jelleg, valamint a betétekből való gazdálkodás miatti, kockázatos üzem egyedi szabályozást tesz szükségessé, amely meghatározza a hitelintézetek működését. Ezt a szabályozást viszont korlátok közé kell szorítani, mivel az indokolatlan túlszabályozás a gazdasági folyamatokat akadályozza, gazdasági visszaesést eredményezhet. Ugyanis be kell látnunk, hogy a hitelintézetek a gazdaság pénzügyi szívéként, motorjaként hajtják a gazdaságot, nyújtják a szolgáltatásaikat, folyósítják a hiteleket, fejlesztenek, kiszolgálják, valamint felméri az újabb és újabb igényeket. A banknak egyébként is jól felfogott érdeke az, hogy megfelelő adóminősítéssel, biztonságra törekvő hitelezési politikával rendelkezzen, hiszen ha hosszú távon kíván tevékenykedni, akkor célszerű korrektil felmérnie ügyfele vagy leendő ügyfele fizetőképességét és fizetési hajlandóságát, hogy ennek ismeretében tudja meghozni a döntéseit.

A szabályozás fontosságának említésekor a likviditás, szolvencia és jövedelmezőség bűvös háromszögére is rá kell világítani. A likviditás, azaz az azonnali fizetőképesség és a szolvencia, a mindenkori fizetőképesség látszólag teljes összhangban van, azonban a tartalom vizsgálatok az eltérés már jól látható. A likviditás az adott pillanatban a fizetési kötelezettségnek való megfelelési képességet jelenti, vagyis azt, hogy azonnali kötelezettségeire likvid eszközöket tart a hitelintézet. Erre számos likviditást mérő mutatószám van. A szolvencia, azaz a mindenkori fizetőképesség lényegében azt jelenti, hogy a bank a kockázatait mindenkor lefedő mennyiségű tőkével rendelkezik. Probléma akkor merül fel, ha hirtelen (akár egy bizalomvesztés következtében) az összes betétes egy időben szeretné a betétjét megkapni; hiába megfelelő a bank tőkésítettsége, ilyenkor kerül előtérbe a likviditás jelentősége. A likviditás a betétesek szemszögéből nézve, fenntartja a bizalmat és stabilitást, ám még megfelelő szolvenciaszint is jelenthet likviditási problémát. A jövedelmezőség viszont a profit megszerzésére és maximalizálására irányul. A jövedelmezőség tehát a likviditás és szolvencia ellen dolgozik, hiszen annak, hogy egy hitelintézet likvid eszközöket tartson a könyveiben, magas a költsége, mivel alacsony a hozama; nem is beszélve a tőkéről, amely a tulajdonosok számára a legdrágább forrás.

A pénzügyi intézmények esetében tehát nem az a fő szempont egy vizsgálat során, hogy profitorientált intézmények, hanem az, hogy mi a gazdaságban és a társadalomban betöltött szerepük. Ez pedig kettős, hiszen a közjóság és a magánjóság ellentéte feszül egymásnak. A hitelintézetek tevékenységükből eredően a gazdaságot hivatottak szolgálni, és így kvázi közfeladatot látnak el, de ahogyan bekapcsolódik e fogalomkörbe a profitérdekeltség, úgy a közösség szolgálata is más megvilágítást kaphat. Addig, amíg a közjó érdekében végzett banki aktivitás megfelelő profittal párosul, a közjóság és a magánjóság egymást erősíti, ami hozzájárulhat a kockázatok emelkedéséhez. Ha azonban közöttük ellentétek feszülnek, vagyis a bank működése nem párosul profittal, akkor a bankoknál a közösség szolgálata háttérbe szorul.

A pénzügyi intézmények szolgáltatása tehát lényegében közjóság, hiszen a gazdaság működtetése a fizetési, pénzforgalmi folyamatok mentén zajlik. Hatalmas pénzüsszegek mozognak a világ egyik pontjáról a másikra, lehetővé téve az áruk és szolgáltatások párhuzamos áramlását a gazdaság többi szektorához tartozó intézmények között. Ezért di-

jakat kell fizetni, de a nagyságrendek és a jelleg egyértelműen a közjóság kategóriáját jelenítik meg.

A gazdasági szereplők finanszírozását Magyarországon jelentős mértékben a pénzügyi közvetítő intézmények végzik. Ez szintén alapfeladatnak tűnik, azonban itt már jelentős költségekkel, árral, azaz a kamattal találkozunk. Így rögtön eljutunk a magánjóság kategóriájához, hiszen az intézménynek a rábízott pénzekkel mintegy sajátjaként kell gazdálkodnia és kell elérnie hasznot, amelyen osztozik a betétessel, az alkalmazottakkal és a tulajdonossal. Hiszen a megtermelt és megszolgált bevételeiből fedezi a munkabéreket és a kapcsolódó költségeket, kamatot és hozamot fizet a betéteseknek, működését finanszírozza, visszaforgat eredményrészeket, és a tulajdonos is jövedelmet kíván elérni, osztalékot szeretne kapni. Így a közjóság-szemlélettől eljutunk a magánjóságig, hiszen a haszonszerzés reményében zajlik a bankra bízott pénzzel való gazdálkodás. Közjóságról beszélünk, hiszen lényegében az igénybe vételéből senki nem zárható ki, a használata nem kikerülhető, tőkeigénye magas, költséges a működtetési háttere, a megtérülése pedig viszonylag hosszú idő. Közjóság azért is, mert a működésében állami kényszer is megjelenik (a vállalatoknak kötelező a bankszámla, az állami alkalmazottaknak is kötelező volt bankszámlát nyitniuk, az állammal szembeni kötelezettségeket csak bankszámláról teljesíthetik a vállalkozások, mindennek a célja a készpénzforgalom visszaszorítása, valamint adminisztrációs és pótlólagos költségekkel való terhelése); ugyanakkor a fogyasztás is sok szempontból közösségi. Magánjóság-jellegzetességei is vannak, hiszen van választási lehetőség, és megjelenik a profittermelés. A hitelintézetek szabályozása tehát betétgyűjtő tevékenységük jellegéből fakadóan egyedi, de a betétesek védelmén túl a gazdaság szolgálatát is meg kell alapozni a szabályozás terén, hogy az egyéni érdekből fakadó magánjóság-elv és a kötelezettségéből fakadó közjó elve egy szintre kerülhessen.

Cikkem célja, hogy bemutassa és számadatokkal alátámassza, hol tartott a magyar bankrendszer a válság előtt, és hogyan élte meg a válság éveit. A számadatok természetesen nem csak a válság negatív eseményeit mutatják, így helyenként az ettől eltérő hatásra és tartalomra is rá kell világítanom. Mivel a magyar kétszintű bankrendszer története és élete egyébként sem tekint vissza hosszú múltra, így néhány alapadatsorral bemutatom a bankrendszer általános kiinduló helyzetét, erősségét és fő tendenciáit. Ennek értelmezéséhez szükséges még néhány szomszédos állam és egy-két meghatározó uniós tagállam adata is, hogy megfelelő viszonyítási alap álljon rendelkezésünkre, amely jelzi a tendenciákat és az azoktól való eltéréseket. Ezek a mutatók mind fontosak, és rendszert adnak elemzésemnek, azonban nem szeretném figyelmen kívül hagyni a pénzügyi rendszer közjóságszerepét, és ennek tükrében a hitelintézetek iránti bizalom főbb aspektusait is megvilágítom.

2. KIINDULÓ ALAP: A VÁLSÁG ELŐTTI IDŐSZAK

A válság előtti időszak vizsgálatakor két időintervallumot érdemes nézni. Egyrészt egy 10-15 éves időszakra célszerű a pénzügyi közvetítés mélységét vizsgálni, másrészt néhány intézményi és finanszírozási igényt bemutató adatot elegendő 6-8 év számsoraival megalapozni, hogy a folyamatok, tendenciák és fejlődési irányok szemléltethetők legyenek. Közvetlenül a válság előtti, azaz a 2000–2007 közötti időszak a hitelintézetek számára Magyarországon nagyon kedvező periódus, hiszen a gazdasági növekedés miatt mind a lakosság,

mind a vállalatok forrásigénye magas szintű volt. A lakossági üzletág kifejezetten szárnyalt, hiszen a különböző formákban támogatott és ösztönzött lakásvásárlás is felpumpálta a banki lakossági hitelezést. A lehetőség a bevételszerzésre, a növekedésre nyitva állt a bankok előtt, így lássuk, hogyan sikerült ezt megvalósítaniuk.

2.1. Intézményi mutatók

2000 és 2007 között a hitelintézetek mérlegfőösszege dinamikusan emelkedett, és tőke megfelelésük is magas szinten volt. A szolvenciaráta magasan az elvárt szint felett mozgott mind a bankok, mind a szövetkezeti hitelintézetek mérlegfőösszegében, így a működésük közel sem volt a határértéken mozgó, felesleges kockázatot eredményező jellegű. A jelentős hitelezési tevékenység tekintélyes árbevételt, jövedelmet és profitot eredményezett. A tőke megfelelési mutató a minimumérték másfélszerese körül mozgott, egyértelműen jelezvén, hogy a biztonságos működés is adott, és biztonsági tartalékok is vannak még a rendszerben. A ROE (sajáttőke-arányos nyereség) mint jövedelmezőségre vonatkozó mutató egyértelmű emelkedést jelez; a 2007-es évben kezd csökkenni a válság jeleként. A tőke megfelelési mutató értékében szabályozott, viszont a ROE-adat intézmény- és gazdaságfüggő, így ezt európai viszonylatban feltétlenül érdemes összehasonlítani.

1. táblázat

**Szabályozási szolvenciaráta,
tőke megfelelés és tőke jövedelmezőség (%-ban)**

Időszak végi adatok	2003	2004	2005	2006	2007
Szolvenciaráta					
<i>Bankok</i>	12,29	12,80	11,95	11,54	11,60
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	15,40	15,95	15,57	15,32	15,82
Tőke megfelelés szabályozói tőke követelmény alapján					
<i>Bankok</i>	153,7	160,0	149,4	144,3	145,0
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	192,4	199,4	194,7	191,5	182,2
Éves ROE (%)					
<i>Bankok</i>	17,1	23,4	22,3	23,0	17,9
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	15,2	15,8	13,4	10,7	10,6
<i>Infláció</i>	4,7%	6,7%	3,6%	3,9%	8,0%
<i>Reál ROE bankok esetén</i>	11,8%	15,7%	18,1%	18,4%	9,2%
<i>Reál ROE szövetkezeti hitelintézetek esetén</i>	10,0%	8,5%	9,5%	6,5%	2,4%

Megjegyzés: A reáladatok a hivatalos inflációs értékek mentén számított adatok.

Forrás: A felügyelt szektor működése és kockázatai (PSZÁF, 2009. május, 34. o.), valamint a felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 93. o.)

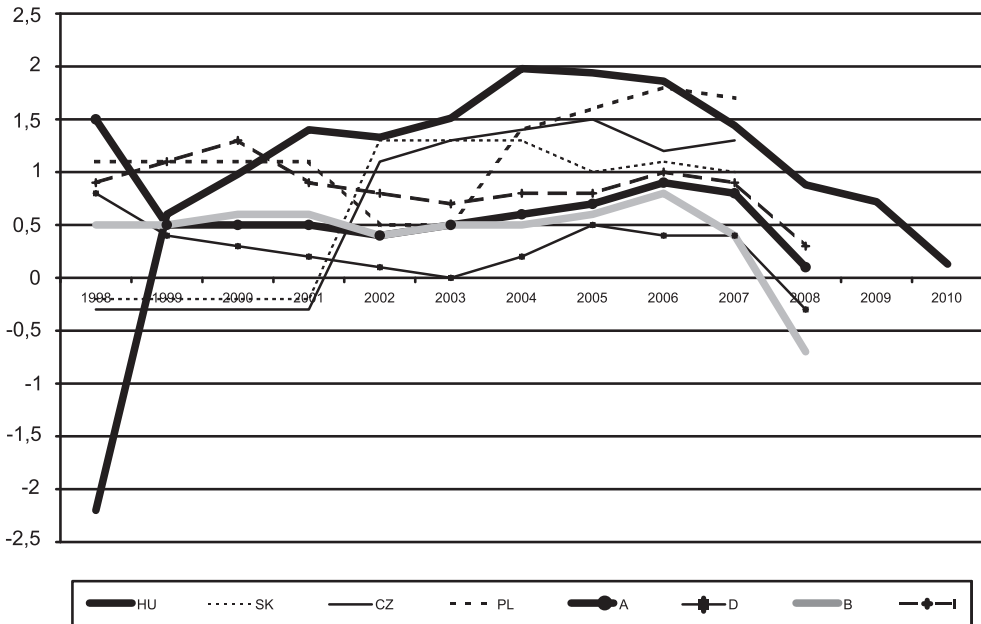
Az adatok tehát önmagukban és a jövedelmezőségi adatok terén, rövid távon tekintve, nem minden információt árulnak el, viszont az 1., 2. és 3. ábra jól mutatja, hogy a ROA- (eszközarányos nyereség) és ROE-adatok hogyan alakultak Magyarországon egy-másfél évtized alatt, és milyen eltéréseket vagy hasonlóságokat mutatnak az Európai Unió egyes tagállamaival a ROA- és ROE-adataikhoz viszonyítva.

Az általános tendenciák minden állam esetében kimutathatók, viszont a regionális hasonlóságok is kitűnnek. A cseh és szlovák ROA-értékek és a görbe szinte teljes párhuzamot mutat a magyar értékekkel, így jól látható, hogy a szintén külföldi háttérrel, anyabankokkal és hasonló gazdasági szerkezettel rendelkező országok banki teljesítményei a körülményekhez igazodnak, és nagyjából azonos szintet érnek el, valamint a rájuk ható erők is hasonló eredményekhez vezetnek. Érdemes kiemelni, hogy a magyar ROA-értékek a bemutatott országokkal összevetve, a vizsgált időintervallumban kifejezetten kedvezőnek mutatkoznak, miután a szektor felépül a 2000 előtti gyengélkedésből.

Párhuzam és szintértékbeli azonosság fedezhető fel a német, osztrák, belga és olasz hitelintézetek ROA-értékeiben. Ezen országok ROA-mutatója negatív értéket ugyan nem ért el (ellentétben a cseh, szlovák és magyar ROA értékekkel), de azért jelentős csökkenést mutatott 2000–2001 előtt.

1. ábra

**Hitelintézetek ROA mutatója %-ban
Magyarországon és néhány EU tagállamban**

Megjegyzés: A SK és CZ esetében a 1998–2000. évi adatok az időszak számtani átlagértékei.

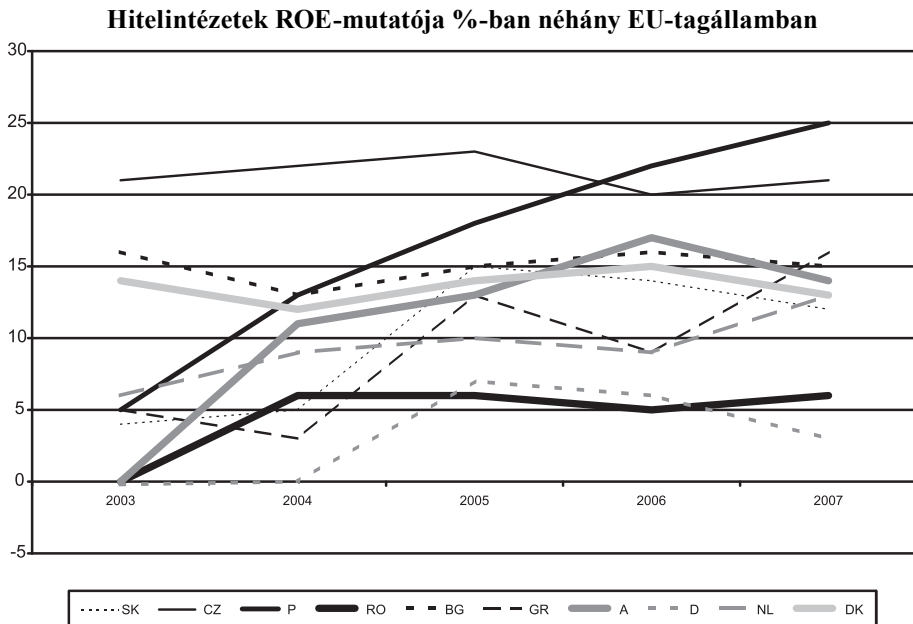
Forrás: Várhegyi Éva: Verseny és versenyképesség a bankszektorban [2008]; Csillik Péter: Hitelintézetek helyzete 2010-ben (12. o.); Móri Csaba–Nagy Márton: A piaci struktúra hatása a bankok teljesítményére [2003]; Banking structures in the new Member States [2005]; Tanulmányok a bankszektor középtávú fejlődési irányairól [2002]

A ROE-mutatók alakulása a számos grafikon ellenére is jól látható, hiszen az 5–15%-os sávban, és eléggé hasonló ívet követve rajzolhatók meg. Látható, hogy a cseh bankrendszer rendkívül jól teljesít – nem véletlen, hogy ezt a tagállamot kevésbé viselte meg a válság –, de ugyanez mondható el a bolgár adatokról is. A lengyel ROE-grafikon viszont dinamikus emelkedést mutat. Úgy tűnik azonban, hogy ez mégsem annyira kedvező, mivel a lengyel bankrendszert a válság jelentősen megrengette. Így egyértelműen elmondható, hogy kedvezőbb és stabilabb rendszert ad egy olyan nem kiugró ütemben növekvő jövedelmezőségi, nyereségi érték, mint amelyet a cseh és bolgár adatoknál láthatunk.

Az osztrák és német adatok megint egymással összevethető tendenciát mutatnak, csak az osztrák értékek 10 százalékponttal magasabbak a német értékeknél. Azt is látni kell azonban, hogy Magyarország is hasonló irányokat mutat ezen két országgal, hiszen a 2005-ös csúcs után enyhe visszaesés tapasztalható a magyar adatokban (3. ábra). Az ábra nagyobb időtávban jól mutatja a magyar bankrendszer folyamatosságot erősödését, növekvő jövedelmezőségét és bővülését, amelyet egy egyszeri, a teljes régiót érintő, negatív gazdasági hatás érintett átmenetileg jelentősen negatívan (1998), ezután viszont gyorsan visszaállt a korábbi szintre. Ezt követően az emelkedés jelezte a jövedelmezőség növekedését, amelyet a válság tört meg erőteljesen. Azt látjuk a magyar adatokban a cseh és lengyel értékekhez viszonyítva, hogy erőteljes emelkedést mutatnak, azonban közel sem olyan mértékűt, mint a lengyel számokban. Ugyanakkor a cseh adatok alakulásához képest lendületesebb pozitív változás tapasztalható.

Várhegyi Éva [2008] is vizsgálta a bankrendszerek tőkejövedelmezőségét, ahol az eredmények a konvergálást támasztották alá (2. ábra). Ez alapvetően a verseny erősödése okozta.

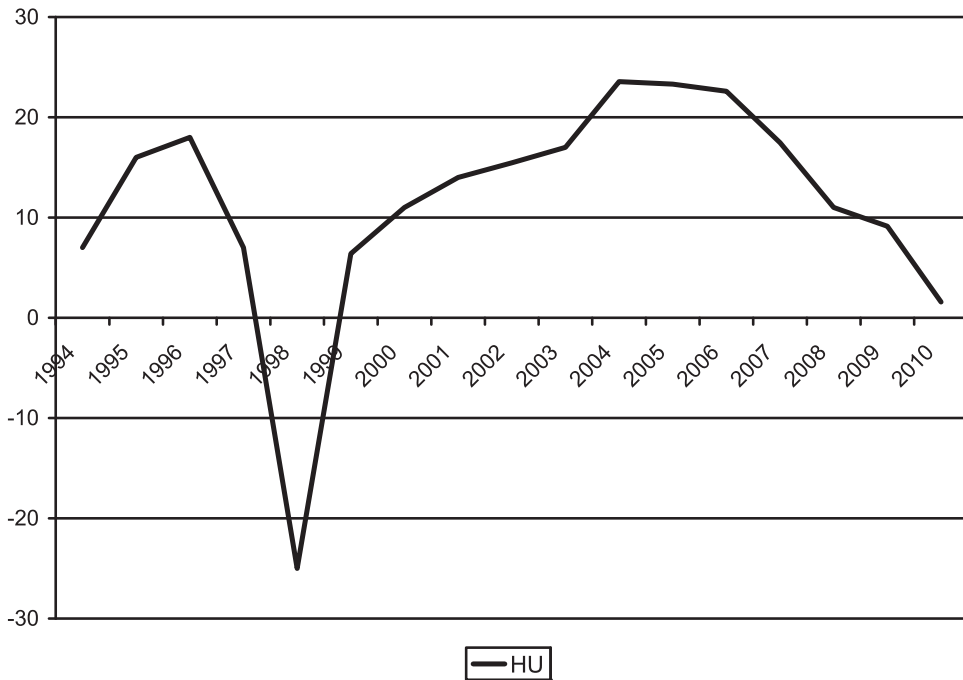
2. ábra

Forrás: Várhegyi Éva: Verseny és versenyképesség a bankszektorban [2008]

3. ábra

Hitelintézetek ROE-mutatója %-ban Magyarországon

Forrás: Csillik Péter: Hitelintézetek helyzete 2010-ben (12. o.); Tanulmányok a bankszektor középtávú fejlődési irányairól [2002]

Az általános és a jövedelmezőségi mutatók mellett a nagymértékű banki hitelezésnek a forrásoldalát is elemeznünk kell annak érdekében, hogy a folyamatokat és összefüggéseket még mélyebben feltárhassuk. A 2000-es évek elején a banki lakossági megtakarítási ráta viszonylag magasabb volt, de emögött inkább alacsonyabb lakossági hitelvolumen állt. Azonban egy idő után – a kihelyezési volumen dinamikus növekedése miatt – ez a megtakarítási állomány már nem volt elégséges. Bár növekedett a megtakarítások mértéke, a lakossági ügyfelek egyre inkább elmozdultak más megtakarítási formák felé is (ezért csökkenő mértékű a növekedés a banki megtakarításokban), azaz a megtakarítás már jobban megoszlott a különböző formák között. Ez leginkább az államkötvények és kincstárjegyek felé való elmozdulást jelenti, azaz az elmúlt évtizedben Magyarországon az államadósság emelkedése elvonta a hitelintézetektől a lakossági megtakarítások egy jelentős részét, bár ezek közvetett formában, általában befektetési jegyekben testesültek meg. A 2. táblázat jól mutatja a betétállományhoz viszonyított arányszám által, milyen nagy mértékben emelkedik a gazdaság hiteligénye. Ez a probléma egyik vetülete, a másik pedig az, hogy a hazai megtakarítások közel egésze hazai fizetőeszközben, azaz forintban áll fenn, míg a hitelek pénzneme jellemzően nem a ha-

zai fizetőeszköz volt. A forráshiány tehát alapvetően is fennállt, valamint a pénznembeli megoszlások ezt tovább fokozzák, ami viszont tovább erősíti a táblázat adatai alapján már egyébként is megmutatózó problémakört.

2. táblázat

A bankok hitel/betét arányainak alakulása 2001 és 2007 között

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hitel/betét	82%	93%	113%	122%	130%	136%	155%
<i>Vállalati hitel/betét</i>	188%	161%	176%	192%	195%	176%	195%
<i>Lakossági hitel/betét</i>	22%	36%	52%	61%	72%	89%	105%

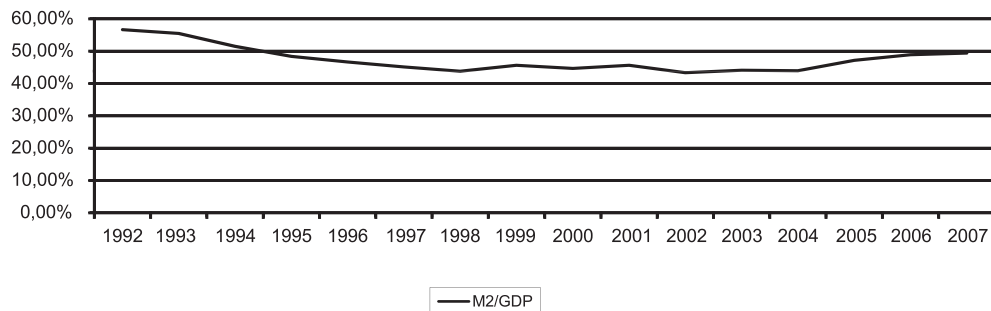
Forrás: Csillik Péter: Hitelintézetek helyzete 2010-ben (9. o.)

2.2. A pénzügyi közvetítés mélysége

A folyamatok változása a hitelintézeti szektorban szintén jól ábrázolható a pénzügyi közvetítés mélységének alakulásával, amelynek a nem túl hosszú, magyar banktörténelemben kiemelt szerepe van. „A banki pénzügyi közvetítés mélységének általános megítélésére leginkább alkalmas, általánosan elfogadott mutatónak a likvid kötelezettségek (M2) GDP-hez viszonyított arányát tekinthetjük. A banki közvetítés mélységének mérésére a Beck–Demirgüç–Kunt–Levine által javasolt mutatók közül a betétgyűjtésre feljogosított bankok (deposit money banks) magánszféra részére nyújtott hiteleinek a GDP-hez viszonyított nagysága árnyaltabb és fókuszáltabb mutató a likvid kötelezettségek arányánál.” (Mérő [2002])

4. ábra

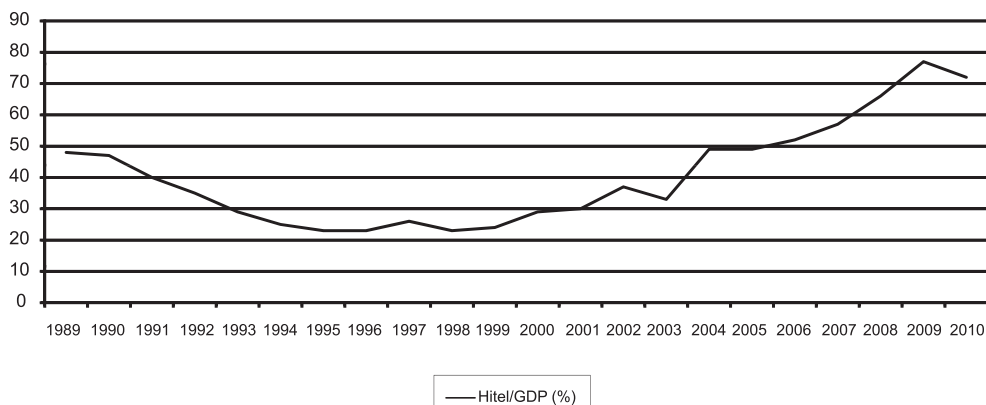
**A pénzügyi közvetítés mélysége (M2)
a GDP %-ában Magyarországon**

Forrás: Mérő Katalin: A gazdasági növekedés és a pénzügyi közvetítés mélysége (598–599. o.); KSH-statisztikák; MNB statisztikai közlemények

5. ábra

**A pénzügyi közvetítés mélysége,
a bankok hitelezésének mértéke a GDP %-ában Magyarországon**

Forrás: Mérő Katalin: A gazdasági növekedés és a pénzügyi közvetítés mélysége (598–600. o.); KSH statisztikák; MNB statisztikai közlemények; PSZÁF: Gyorsjelentés a felügyelt szektorok 2000. évi fejlődéséről

A pénzügyi közvetítés mélysége szempontjából az M2/GDP mutatónak az elemzése azt mutatja, hogy az 1990-es években a magyar pénzügyi közvetítés nem tartott lépést a közepes jövedelmű országokra jellemző, erős mélyülést mutató trenddel, így 2001-re inkább az alacsony jövedelmű országokra jellemző nagyságúvá vált. A hiteleknek a GDP-hez viszonyított arányát vizsgálva, a magyar hitelállomány alakulása jól tükrözi az általános tendenciák mellett a portfólió értékelésére vonatkozó szabályozás szigorodását, illetve a bankkonsolidációs portfóliótisztítások hatását is. Függetlenül attól, hogy a magyar pénzügyi rendszer jellemzően a német, azaz a banki alapú pénzügyi rendszerek sajátosságaival rendelkezik, összességében elmondható, hogy 2003–2004-ig nemzetközi összehasonlításban a banki finanszírozás nem volt túl magas mértékű. Ennek magyarázata leginkább az, hogy a vállalatok számos esetben nem a hazai bankrendszeren keresztül vettek fel hitelt (Mérő [2002]). A banki finanszírozottság viszont a banki termékek bővülésével és a hitelezés további fokozódásával egyre inkább mutatóiban is igazolta a történelmét és létjogosultságát. Ezt jól tükrözi, hogy 2004-től dinamikus emelkedés tapasztalható, amelyet a válság is csak minimális mértékben fogott vissza. A banki finanszírozású országok ilyen mutatója jellemzően 60%-os mértékű, amit a magyar adatok 2007 óta elértek, sőt jelentősen meg is haladtak. Természetesen erre az arányszámra is hatással volt a válság, de egyértelműen látható, hogy jelentősen mégsem csökkent.

2.3. A szektor fő forrásai

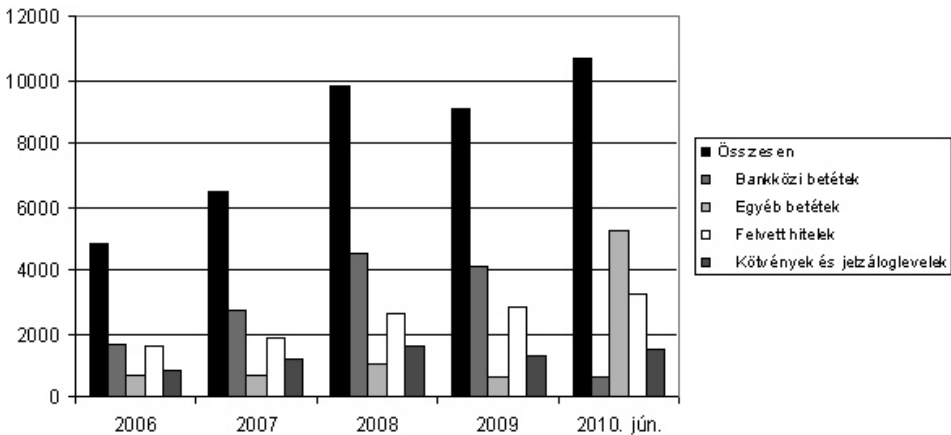
Az intézményi mutatóknál látható volt, hogy a hitelintézetek hazai fizetőeszközben történő finanszírozottsága hiányos. Ebből fakadóan a hitelintézetek egyre intenzívebben kényszerültek külföldi források bevonására. Ennek az ára, az árazása a hitelintézet szándékától,

teljesítményétől már részben független, és jóval inkább függ az ország megítélésétől. Így – az ország minősítésétől függően – megjelenik a kiszolgáltatottság és a sérülékenység a finanszírozás ezen ágában, és lényegében az intézmények egészében. Mindazonáltal a jelentős forrásigény miatt még azzal is szembe kellett nézniük a hitelintézeteknek, hogy drága és ezt fokozandó, rövid lejáratú (sőt, egyre inkább rövidülő) forrással kellett a hosszú lejáratra nyújtott lakossági hitelt finanszírozniuk. Ezáltal kettős problémával kellett megküzdeniük a hitelintézeteknek, hiszen lejáratbeli és devizabeli eltérés is beépült a könyveikbe (PSZÁF [2010]: Összefoglaló a PST 11. üléséről).

Összességét tekintve, több mint kétszeresére emelkedett a hitelintézetek a külföld felé való eladósodottsága. Az alábontást megfigyelve, egyértelműen az „egyéb betétek” kategória emelkedett a nyolcszorosára. A piaci szereplőktől felvett hitelek és a kötvényekből fakadó adósság egyaránt a kétszeresére emelkedtek. A folyamatból az látható, hogy először a bankközi betétek emelkednek meg, azaz egy ideig az anyabank biztosítja a forrást. Közben folyamatosan emelkedik a felvett hitelek mértéke, és végül a bankközi betéteknek a (válság miatti) csökkenésekor láthatóan átveszi a helyüket az egyéb hitelek kategóriája, ezzel is igazolva azt a későbbi állítást, hogy az anyabankok finanszírozása meghatározó; a forrásoknak a válság miatti csökkenésekor jelentős segítséget nyújtottak abban, hogy a leánybankok forráshoz jussanak.

6. ábra

Hitelintézetek külföldi forrásai (Mrd Ft)

Forrás: A felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 94. o.)

2.4. Tanulságok

A magyar bankszektor múltbeli adatai alapján tehát elmondható, hogy egy banki finanszírozottságú gazdaságban stabilan működik a bankszektor. Jövedelmezőségi- és nyereségadatai az európai országokat tekintve a középmezőnybe tehetőek. Fő problémája – ami már a válság előtt, és attól függetlenül is fennállt –, hogy nagymértékű volt a bankszektor-

nak a külfölddel szembeni eladósodottsága, mivel hazai forrásokat nem képes már bevonni. Ennek az árazása a bankoktól eléggé független; a magas árfolyamkockázat is növeli a kockázatokat és a költségeket, s ezek sokkal inkább függték az ország kockázati megítéléstől, mintsem az adott bank teljesítményétől.

3. A VÁLSÁG BEKÖSZÖNTE ÉS KITELJESEDÉSE

A válság beköszöntekor a hazai bankszektor általános állapota tehát nemhogy kielégítőnek, de a legtöbb szempontból kifejezetten jónak, stabilnak volt mondható. A krízis a hitelintézeteket eltérően érintette, és jellegükből fakadóan, különbözőképpen reagáltak is rá. A legfontosabb annak a vizsgálata, hogy a válság mennyiben törte meg a pozitív tendenciákat, és mennyiben gyengítette a bankrendszer stabilitását.

A kockázatokat és a reakciókat a gazdasági környezet, a vállalatirányítás, a méretgazdaságosság, a földrajzi elhelyezkedés és az innováció nagymértékben befolyásolja. A gazdasági környezet kisebb – ügyfélportfólióból fakadó – eltérésektől eltekintve, egyformán érinti az intézményeket. A vállalatirányítás jellege és minősége lehetővé teszi, hogy mielőbb felismerjék és kezeljék a visszaesést, valamint annak a következményeit. Az anyabanki háttér segítségével, prognózisaival, forrásaival kedvezőbb irányba lehet tolni az eseményeket és a következményeket. A méretgazdaságosság a megszorításokkal és nehézségekkel teli időszakban is kihasználható. Magyarország a leánybankok országa, és ennek mentén látható, hogy számos előny kihasználható a fenti elemekre támaszkodva, ami segíti az intézményeket a kockázatuk csökkentésében és a stabilitás megőrzésében. Mielőtt azonban ezt részletesebben is vázolnám, érdemes áttekinteni az eszköz- és forrásoldal változásait, valamint ezeknek a válságban túli, egyéb okkal magyarázható hátterét.

3.1. Megtakarítások, azaz a forrásoldal

A válság beköszönte és kiteljesedése a megtakarításokra is hatással volt. Mindazonáltal a megtakarítások Magyarországon drasztikusan nem csökkentek. Ennek a hátterében felfedezhető, hogy

- a lakosság a fogyasztását jelentősen visszaszorította,
- a jelentősebb megtakarítással rendelkezőket a válság érdemben nem érintette, és a megtakarítások jelentékeny hányadát az ő megtakarításaik tették és teszik ki,
- a munkájukat elvesztők kapnak végkielégítést, valamint a szociális háló is még viszonylag nagymértékben segíti őket,
- ahogyan egyes munkaerő-piaci elemzések rámutatnak, a szürke- és a feketegazdaság, valamint a feketemunka élénkülése is megfigyelhető.

Hitelintézetek ügyfélbetétei (Mrd Ft)

Időszak végi adatok	2006	2007	2008	2009	2010. jún.
Hitelintézetek belföldi ügyfélbetétei	10714	11530	12770	13116	13054
<i>Bankok, szakosított hitelintézetek, fióktelepek</i>	9523	10247	11478	11791	11711
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	1191	1283	1301	1325	1343
<i>Vállalatok betétei</i>	3552	3623	3788	3770	3982
<i>Háztartások betétei</i>	5930	6322	7191	7679	7297
<i>Egyéb pénzügyi közvetítők betéte</i>	601	769	775	604	750
<i>Egyéb belföldi ügyfelek betétei</i>	631	816	1025	1163	1025

Forrás: A felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 94. o.)

A hazai – leginkább a háztartásoktól származó – megtakarítások mellett jelentős forrása származik a hazai hitelintézeteknek külföldről, ennek a hátterét a válság előtti időszak ismertetésekor már részleteztem. A válság következtében a források kínálata már önmagában is jelentősen szűkült, ezzel egyidejűleg kondíciói jelentős mértékben romlottak, azaz az árak emelkedett, és lejáratí idejük lerövidült. A hazai bankok külföldi forráshoz jutási esélyeit és annak kondícióit ezeken felül még tovább rontotta az, hogy a hazai bankok hitelminősítése is zuhanni kezdett. Ennek alapvető oka az állam minősítésének már szinte rendszeressé váló romlása volt, amely fokozta a negatív tendenciát.

3.2. Hitelek, azaz az eszközoldal

2008-ban a hitelezési volumen elérte az elmúlt dekád maximális szintjét, a bankok a válság kiteljesedése és terjedése következtében 2009-re már csökkentették az ügyfélhitel-állományukat. A hitelezés nagyságrendje, ágazati specifikációja és ügyfélköre összetett kérdéskör.

A vállalati hitelek alakulása önmagában is nagymértékben függ a gazdaság és az adott ágazat állapotától, az aktuális kamatszintektől, a fedezeti elvárásoktól és a forrásarázástól. A gazdasági válság a vállalatoknak nemcsak a beruházási kedvét, de lehetőségeit is szűkítette, és időben későbbre helyezte át. Emiatt tapasztalható a hitelállomány kezdeti, egyre mérséklődő növekedése, ami végül csökkenésbe csapott át. A hazai vállalatok fedezetként felajánlható ingatlanban és ingóságban nem bővelkednek, így ez a válságtól függetlenül, önmagában is korlátozza a finanszírozhatók körét és a finanszírozási mértéket. Ugyanakkor a hitelintézetek egyik legfontosabb kezdeti „szigorító” lépése és önvédelmi eszköze is a nagyobb mértékű fedezetbevonás volt. Ezen felül „a kockázatmérséklés érdekében a bankok szigorították a hitelezés feltételeit: csökkentették a hitel-fedezet (LTV) arányt, megnövelték a sajáterő-elvárást, a hitelképességi vizsgálat során újból általánossá tették a jövedelemkövetelményt.” (Várhegyi [2011])

4. táblázat

Az ügyfélhitelpiac állományainak alakulása (Mrd Ft)

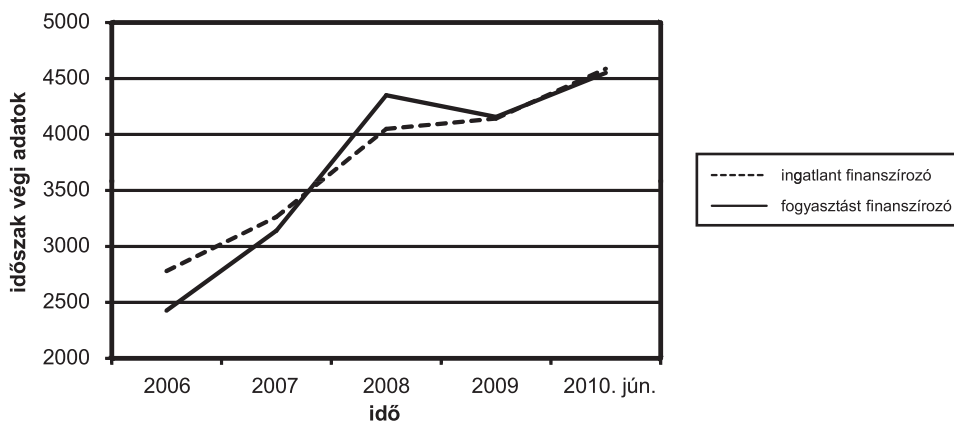
Időszak végi adatok	2006	2007	2008	2009	2010. jún.
Összes hitel	13675	16691	20230	18873	19928
<i>ebből nem pénzügyi vállalatok</i>	5840	6575	7170	6640	6643
<i>ebből háztartás</i>	4312	5451	7252	6962	7669
Összes devizahitel	7398	10462	14372	13292	14380
<i>ebből nem pénzügyi vállalatok</i>	2763	3463	4274	3998	4138
<i>ebből háztartás</i>	2017	3216	5088	4837	5497

Forrás: A felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 95. o.)

A lakáshitelek állománya ugyanakkor jelentősen nőtt 2007 után is évről évre; ezen adatok láttán akár hihető is lenne, hogy a gazdaság stabil. De az emelkedés legfőbb oka nem az újabb ingatlanok megvásárlásához nyújtott új hitelekkel fakadó állománynövekedés. Az ok az árfolyamváltozás tartósan emelkedő tendenciájából fakadó állományemelkedés és a hitelállomány törlesztés által bekövetkező csökkenésének az elmaradása, azaz a nemfizetők arányának emelkedése. 2008-tól a problémamentes és a külön figyelemre méltó hitelek aránya jelentősen visszaesett, ezzel egy időben az átlag alatti, a kétes és a rossz minőségű hitelek növekedni kezdtek arányukban és összegükben egyaránt.

7. ábra

A háztartások hitelpiac-állományainak alakulása (Mrd Ft)

Forrás: A felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 94. o.)

3.3. Intézményi mutatók

Magyarországon a pénzügyi intézmények száma – néhány méretgazdaságossági alapon történt egyesüléstől, beolvadástól eltekintve – érdemben nem csökkent, a válság nem sodorta el őket. De a folyamatok azért nem hagyták érintetlenül a hitelintézeteket. Ennek az egyik legbeszédesebb számszaki vetülete, hogy tőkejövodelmezőségük a 2006-os 23%-ról 2008-ban 11%-ra, majd a következő években már 7-9%-ra zuhant vissza; 2011-ben pedig ennél is rosszabb számok várhatók. Ezek az adatok természetesen reáladatokként még beszédesebbek, és a tényleges értéket még jobban kihangsúlyozzák.

„A veszteségeket döntően a hitelportfóliók romlása miatt jelentősen megemelkedett kockázati költségek idézték elő, amelyek 2009 utolsó negyedévében átlagosan már a hitelállomány 2 százalékát meghaladták. A legtöbb bank emiatt tőkéjének megerősítésére szorult, aminek két forrása volt: a visszatartott nyereség és az anyabanki tőkeinjekció, többnyire alárendelt kölcsön formájában. A veszteségpótláson túl a tőkeemelések általában a tőke megfelelés növelését is szolgálták.” (Várhegyi [2011])

5. táblázat

Tőkejövodelmezőség (2007–2010)

Időszak végi adatok	2007	2008	2009	2010
Éves ROE (%)				
<i>Bankok</i>	17,9	11,2	8,9	7,7
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	10,6	9,6	7,3	6,2
<i>Infláció</i>	8,0 %	6,1 %	4,2 %	4,9 %
<i>Reál ROE bankok esetén</i>	9,2 %	4,8 %	4,5 %	2,7 %
<i>Reál ROE szövetkezeti hitelintézetek esetén</i>	2,4 %	3,3 %	3 %	1,2 %

Megjegyzés: a 2010. évi adat 12 havi görgetett érték, a reáladatok a hivatalos inflációs értékek mentén számított adatok

Forrás: A felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 94. o.)

Függetlenül attól, hogy számos tényező nehezíti a hitelintézetek működését és tevékenységét, a betétesek mégis nyugodtak lehetnek. Ennek az az oka, hogy a számukra és a stabilitás szempontjából legfontosabb mutató, azaz a szolvenciaráta ezen időszakban is megfelelő volt. A szolvenciaráta ráadásul még emelkedést is mutat; igaz, átmeneti, kisebb ingadozások az első negyedévi és az első félévi adatoknál tapasztalhatók, de éves szinten nézve, egyértelműen emelkedést tükröz. Csökkenéskor sem esik azonban 10%-os szint alá (azaz még mindig bőven a minimumérték felett van), és összességében is megfelelő képet ad.

6. táblázat

**Szabályozási szolvenciaráta és tőke megfelelés
(egyedi intézmények, %-ban)**

Időszak végi adatok	2008.	2009. jún.	2009	2010. márc.	2010. jún.
Szolvenciaráta					
<i>Bankok</i>	11,24	12,30	13,12	12,94	12,56
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	14,87	16,09	16,43	14,78	14,56
Tőke megfelelés szabályozói tőkekövetelmény alapján					
<i>Bankok</i>	140,4	153,8	164,0	161,8	157,0
<i>Szövetkezeti hitelintézetek</i>	185,6	192,9	184,7	192,7	182,0

Forrás: A felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése (PSZÁF, 2010. november, 96. o.)

3.4. Hazai jellegzetesség: a leánybankok országa

Már több vonatkozásban jeleztem, hogy a leánybanki lét Magyarországon számos előnnyel jár, így ennek a háttere nem maradhat megvilágítás nélkül. A hazai bankrendszer szinte kivétel nélkül külföldi (zömében európai) anyabankok tulajdonában álló bankokból áll. Ez a jelleg számos előnnyel és számos hátránnyal párosul. Előny, hogy amikor a hazai hitelintézeti források elkezdtek külföldi forrásokkal tölteni, akkor ebben jelentős hányadot tölthettek be az anyabankoktól származó források. Mivel a hazai leánybankok növekedési potenciálja és jövedelmezősége lényegesen meghaladta az anyabankok ezen értékeit, így az anyabankoknak és a leánybankoknak egyaránt üzleti lehetőséget kínált ez a felállás. A leánybank számára az anyabanki forrás a működést biztosította, az anyabank számára pedig lehetővé vált, hogy magasabb jövedelmezőséget érjen el a szélesebb kamatmarzs kihasználásával. Ennek megfelelően, a külföldi forrás meghatározó része a bankoknál az anyabank betéte vagy az anyabanktól származó hitel. Természetesen előfordul az is, hogy az anyabank „csak” közvetítőként jelenik meg a forrás nyújtója és a leánybank között. Ezzel erős függőség is kialakult az anyabank és a leánybank között üzleti tevékenységüket illetően, amit hátránnyként értékelhetünk. Mivel a válság az anyabankokat talán még inkább érintette, így a hazai leánybankok forrásszerzési gyakorlata átalakult; de a korábban már említettek fényében, a hazai forrásszerzés továbbra sem tudott megoldással szolgálni. Ez idővel egyre nehezebb és drágább lett, hiszen a források kínálata általánosságban szűkült, végeredményként pedig egyre inkább csak rövid lejáratú forrásokhoz jutottak a leánybankok. Ez pedig mindamellett, hogy drágább, még lejáratú eltérést is okozott.

Nem hallgatható el az sem, hogy a valutaválság elkerülésében jelentősen érdekeltek az anyabankok. Márpedig Magyarországon nemcsak a pénzügyi szektor, hanem az állam is jelentősen kiszolgáltattott a devizában történő finanszírozás miatt. Az állam stabilitása a finanszírozhatósága és a devizaalapú hitelek száma miatti társadalmi-szociális fele-

lőssége szempontjából is fontos. Emellett a pénzügyi szektor érdekeltsége és felelőssége is kettős. Ennek az a lényege, hogy a nemfizetés elkerülésére törekszik ügyfeleinél, de emiatt a stabilitásban is érdekelt, amelyet a külföldi anyabankok tudnak támogatni és erősíteni.

Összességében tehát több előnnyel jár a hazai bankok leánybanki mivolta (fejlesztések, méretgazdaságosság, hatékonyság, vállalatirányítási gyakorlat, innováció, belső képzések, termékfejlesztések, anyabanki források, anyabanki pénzügyi kapcsolatok, eltérő piaci helyzet kiaknázhatósága, stabilitás iránti pótlólagos igény és felelősség stb.), mint hátránnyal (függés az anyabanktól döntések, működés és forrasszerzés terén; kiszolgáltatottság; felügyeleti kérdések stb.).

3.5. Tanulságok

A legfontosabb változás, hogy eszközoldalon komoly minőségi romlás következett be a bankok portfóliójában, ami a válság okozta, növekvő nemfizetés eredménye. Ugyanakkor a hitelintézetek stabilitása nem ingott meg érdemben. Egyéni intézményi eltérések természetesen vannak, de kijelenthető, hogy a szabályozás és az elmúlt évtized biztonságos tevékenységi szemlélete, a magas tőke- és szolvenciaszint, a stabil és szilárd tulajdonosi háttér lehetővé tette, hogy ezek együttes és igencsak pozitív hatása még jó ideig tapasztalható legyen. Hiába érezte tehát meg a pénzügyi szektor a válságot, a stabilitás nem romlott, jelentős megrázkódtatás nem érte a szektort és intézményeit. Ez feltétlenül hangsúlyozandó, hiszen a bizalom visszaszerzése nagyon fontos feladata a bankszektornak, és ezek a mutatók a hozzáértők számára azonnal, a laikusok számára pedig némi magyarázattal és értelmezéssel igazolják, hogy nincs ok az aggodalomra.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A cikkem célja, hogy egybegyűjtve bemutassam a hitelintézetek mellett és ellen szóló érveket az utóbbi évek folyamatainak tükrében. A kiinduló tény, hogy a hitelintézet egy kockázatos üzem, hiszen a betétesek pénzét használja. Ennek megfelelően szabályozni kell. A szabályozás mértéke körül az utóbbi időkig vita zajlott, azonban a free banking elv, amely az uralkodó közgazdasági paradigma – azaz a láthatatlan kéz elvének a bankszabályozási változata – volt, megdőlt, kifejezetten megcáfolta az élet. Részben ennek is volt köszönhető, hogy a válság a folyamatok átrendezésével kihívás elé állította, megszorította és bűnbakká tette a pénzügyi rendszert. Ez társadalmi szempontból mindenképpen érthető. Közgazdasági szempontból pedig részben alátámasztott, de jelentős részben a gazdaság működtetését kockázatos szemlélet. Az tehát tény, hogy az önszabályozás korábban hangoztatott mindenhatósága megtört, és hitelessége eliminálódott.

A bankok szabályozása általánosságban megfelelőnek mondható, azonban az élet természetesen rávilágít a hiányosságokra, amelyeket mindenképpen pótolni szükséges. A jogalkotás a valóságban a legtöbb esetben egyébként is az élet és a folyamatok utólagos követése és mederbe való visszaterelése. A hitelintézetek a jövedelmezőségük szabad akaratukból történő maximalizálása mellett azzal a jogszabályi kötelezettséggel néznek szem-

be, hogy likviditásukat és szolvenciájukat meg kell őrizniük, azaz optimalizálniuk kell. A szabályozás esetükben a megszorítás eszköze annak érdekében, hogy tevékenységük által megfelelően szolgálják a gazdaságot és annak folyamatait, fenntartsák a stabilitást és a bizalmat, hiszen a gazdaság moztatórugóiként aposztrofálhatók.

Az éremnek két oldala van. Egyrészt természetesen ellenérzéseket váltanak ki a majd-hogynem korlátlan (a verseny által valahogy nem igazán leszorított) díjak, jutalékok szedése, a hitelfelvétel során a túlzottnak érzett adminisztráció, a megemelkedett törlesztőrészlet, a magas árfolyamkülönbség, a kilakoltatás és az ezzel egyidejűleg nyilvánosságra hozott, magas banki jövedelmezőségi mutatók, adatok. Nem volt túl szerencsés az sem, hogy – a jegybanki monetáris politika melléktermékeként – több hitelintézet a hitelezési tevékenység lehetősége helyett a magas kamatszintek kihasználására, eszközeit a jegybanknál helyezte el a magas hozam elérése érdekében. Másrészt nap mint nap fizetünk a bankkártyánkkal, átutaljuk a közüzemi díjakat, működik a vállalkozásunk, lakásvásárlási vágyunk esetén beszélünk a legrokonszenvesebb bankba hitelt felvenni, és észre sem vesszük, hogy a mindenért hibáztatott intézmény szolgáltatásait örömmel és kényelmesen használjuk. Semmiképpen sem nézhető el a hitelintézetek mohósága, de egészen más megvilágításba kerül, ha azt is látjuk, hogy újabb és újabb bizonyítékokat sorakoztattam fel, amelyek mind azt mutatják, hogy biztonságosan és stabilan működnek.

Annak, hogy a gazdaságot pénzügyi folyamatai alapján moztató és finanszírozó hitelintézetek nem szenvedtek a válság következtében nagyobb károkat, több oka is van. Egyrészt viszonylag magas tőkemegfeleléssel tevékenykedtek, ami részben a szabályozás, a felügyelet és a viszonylag józan banki politika következménye. Fontos háttérként áll az intézmények mögött a külföldi anyabank vagyoni, tapasztalati és gyakorlati bázisa is. Probléma viszont a külföld felé való, magas szintű eladósodottság. Ennek ellensúlyozására szükség lenne a hazai megtakarítások becsatornázására. Viszont ennek a háttere kérdéses. Egyrészt a válság, a munkanélküliség, a jövedelmek elmaradása nem megfelelő időszak arra, hogy elvárjuk a megtakarítások emelkedését. Nehéz érdekeltté tenni a hazai bankot a megtakarítások megszerzésében, és megtörni az anyabankkal való összefonódást, hiszen az anyabank szívesen finanszírozza a leánybankot, mivel az számára is a haszonszerzés legkedvezőbb és egyik legjövödelmezőbb módja. Ennek talán egyedüli gátja a bankadó igencsak magas mértéke lehet. Ugyanakkor a hitelintézetnek jelenleg kedvező lenne a forintmegtakarítás begyűjtése, hiszen az a forint hitel erősítésének lehetséges forrásaként jelenik meg. A bankadó említése kapcsán viszont arra is ki kell térni: kérdés, hogy a jelenlegi mérték elfogadható-e, leginkább működőképességében mennyire fogja vissza a rendszert. Mennyire szűkül a hitelezési lehetőség a hitelintézetek oldaláról? Mennyiben drágítja meg a hiteleket a hitelintézetek többirányú megfélemlési kényszere?

A gazdaság alapvető érdeke, hogy a bankoknak a közjó érdekében végzett szolgálata erősödjön, ez pedig csak úgy valósítható meg, ha abban a bankok is érdekeltek. Ez pedig olyan kétoldalú, folyamatos párbeszédet igényel a piac és a szabályozók között, amely ugyan elismeri a bankok magánjóság iránti igényét, de azok túlkapásainak korlátot állít, cserébe olyan kiszámítható és hosszú távra tervezhető működési feltételeket biztosít, amely támogatja a bankok közjóság jellegű tevékenységét.

A szektor létjogosultsága, fontossága egyértelműen bizonyított. A pénzügyi közvetítés mélységének növekedése – a gazdaság szereplőinek egyfajta véleménynyilvánításaként – a

szektor jelentőségét igazolja. A stabil és megfelelő mutatók jelzik, hogy a válság mellett is vannak még tartalékok a rendszerben, és egyértelműen stabil, jól szabályozott, megfelelően felügyelt hazai szektorról van szó. A leánybanki státusz biztonságot, segítséget és szélesebb körű lehetőségeket nyújt. Mindez egyértelmű alapot ad arra, hogy a magyar bankrendszerbe vetett bizalom újra visszaálljon és megerősödjön.

IRODALOMJEGYZÉK

- CŠILLIK, P. [2011]: Hitelintézetek helyzete 2010-ben (belső anyag, megjelenése 2011-ben várható)
- European Central Bank [2005]: Banking structures in the new Member States. 2005. január
- ERDŐS M.–MÉRŐ K. [2010]: Pénzügyi közvetítő intézmények. Budapest, Akadémiai Kiadó
- hvg.hu [2010]: Bankadó van másutt is, de jó lesz ez nekünk? 2010. június 16.
- KSH-statisztikák
- MNB statisztikai közlemények
- Magyar Nemzeti Bank [2002]: Tanulmányok a bankszektor középtávú fejlődési irányairól. *Műhelytanulmányok* 26., 2002. október
- Magyar Nemzeti Bank [2010a]: Felmérés a hitelezési vezetők körében a bankok hitelezési gyakorlatának vizsgálatára – a 2010 harmadik negyedévére vonatkozó felmérés összesített eredménye. 2010. november
- Magyar Nemzeti Bank [2010b]: Jelentés a pénzügyi stabilitásról. 2010. november
- Magyar Nemzeti Bank [2011a]: Negyedéves jelentés, beszámoló az MNB 2010 negyedik negyedévi tevékenységéről. 2011. január 14.
- Magyar Nemzeti Bank [2011b]: Az alapkamat alakulása. 2011. április 5. (folyamatosan frissülő Excel-táblázat)
- MÉRŐ K. [2003]: A gazdasági növekedés és a pénzügyi közvetítés mélysége, Közgazdasági Szemle, L. évfolyam, 2003. július-augusztus, 590-607. oldal
- MÓRÉ Cs.–NAGY M. [2003]: A piaci struktúra hatása a bankok teljesítményére. MNB füzetek, 2003/12., 2003. december
- PETSCHNIG, M. Z. – VÁRHEGYI É. [2010]: Dübörög a bankadó: ezt nem megszorításnak kell nevezni. *168 óra*, 2010. július 22.
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2001]: Gyorsjelentés a felügyelt szektorok 2000. évi fejlődéséről. 2001. március
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2002–2009]: A hitelintézeti szektor/a bankszektor éves részletes adatai 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008. és 2009.
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2009a]: A felügyelt szektor működése és kockázatai. 2009. május
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2010a]: Éves jelentés 2009. 2010. május 1.
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2010b]: A Felügyelet 2010. évi második kockázati jelentése. 2010. június
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2010c]: A Felügyelet 2010. évi harmadik kockázati jelentése. 2010. november
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2010d]: Összefoglaló a Pénzügyi Stabilitási Tanács (PST) 10. üléséről. 2010. november 11.
- Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2010]: Összefoglaló a Pénzügyi Stabilitási Tanács (PST) 11. üléséről. 2010. december 15.
- VÁRHEGYI ÉVA [2008]: Verseny és versenyképesség a bankszektorban. Előadás. Visegrád, 2008. november 28.
- VÁRHEGYI ÉVA [2009]: „A bankok és ügyfeleik megtalálják a kiskapukat”. *hirszerzo.hu*, 2009. október 21.
- VÁRHEGYI ÉVA [2010]: Válasz a körkérdésre. www.penzugykutato.hu/files/Varhegyi-1.docxx_.doc
- VÁRHEGYI ÉVA [2011]: Kettős szorításban: a magyar bankszektor helyzete és kilátásai. *Hitelintézeti Szemle*, X. évf. 1. sz.
- VIGVÁRI A. [2009]: A bankok és a válság, *Élet és Irodalom*, LIII. évf. 7. sz., 2009. február 13.